

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ**

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

**на тему: «ТЕМНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

Студентки IV курсу групи 4ТЕ
Освітньої програми Туризм. Екскурсознавство
Спеціальності 242 Туризм
Галузі знань 24 Сфера обслуговування
Ступеня вищої освіти бакалавр
Бондаренко Олександри Олексіївни

Науковий керівник: Канський В.С., завідувач кафедри
географії, доцент, кандидат географічних наук.

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Бондаренко О.О. «Темний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню феномену темного туризму в Україні. Концептуальні визначення темного туризму охоплюють його сутність як відвідування місць, пов'язаних з трагедіями та смертю. Поняття та характеристика темного туризму дозволяють зрозуміти його привабливість для туристів. Історичний розвиток темного туризму висвітлює ключові етапи його становлення як туристичної галузі. Аналіз сучасного стану темного туризму в Україні включає огляд основних об'єктів темного туризму в Україні, таких як Чорнобильська зона відчуження, меморіали та місця пам'яті жертв Голодомору, музеї та меморіали Другої світової війни, а також місця історичних катастроф та трагічних подій. Статистичний аналіз відвідуваності об'єктів темного туризму надає кількісну оцінку популярності цих місць серед туристів. Оцінка туристичної інфраструктури та сервісів показує рівень розвитку інфраструктури в місцях темного туризму та необхідність її вдосконалення. Розвиток інфраструктури включає розробку нових туристичних маршрутів, що дозволить підвищити доступність та привабливість цих об'єктів для відвідувачів. Маркетинг та популяризація темного туризму є важливими аспектами для залучення нових туристів та збереження пам'яті про трагічні події. Етичні та правові аспекти темного туризму розглядають моральні та законодавчі питання, пов'язані з відвідуванням місць трагедій, забезпечуючи повагу до пам'яті жертв та дотримання правових норм.

Ключові слова: туризм, темний туризм, Україна, історія, меморіали, маркетинг.

ABSTRACT

Bondarenko O.O. «Dark tourism in Ukraine: current state and prospects for development»

The qualification work is devoted to the study of the phenomenon of dark tourism in Ukraine. Conceptual definitions of dark tourism cover its essence as a visit to places associated with tragedies and death. The concept and characteristics of dark tourism allow us to understand its attractiveness for tourists. The historical development of dark tourism highlights the key stages of its formation as a tourist industry. The analysis of the current state of dark tourism in Ukraine includes an overview of the main dark tourism sites in Ukraine, such as the Chernobyl exclusion zone, memorials and places of memory of the Holodomor victims, museums and memorials of the Second World War, as well as sites of historical disasters and tragic events. Statistical analysis of the attendance of dark tourism sites provides a quantitative assessment of the popularity of these places among tourists. The assessment of tourist infrastructure and services shows the level of infrastructure development in dark tourism destinations and the need to improve it. Infrastructure development includes the development of new tourist routes, which will increase the accessibility and attractiveness of these sites to visitors. Marketing and popularization of dark tourism are important aspects of attracting new tourists and preserving the memory of tragic events. The ethical and legal aspects of dark tourism address the moral and legal issues related to visiting tragedy sites, ensuring respect for the memory of victims and compliance with legal norms.

Keywords: tourism, dark tourism, Ukraine, history, memorials, marketing.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 1 РОЗДІЛ	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ	
1.1. Концептуальні визначення темного туризму	9
1.2. Поняття та характеристика темного туризму.....	10
1.3. Історичний розвиток темного туризму.....	13
1.4. Аналіз сучасного стану темного туризму в Україні.....	15
 2 РОЗДІЛ	
ОБ'ЄКТИ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
2.1. Огляд основних об'єктів темного туризму в Україні.....	18
2.2. Чорнобильська зона відчуження	19
2.3. Меморіали та місця пам'яті жертв Голодомору.....	23
2.4. Музеї та меморіали Другої світової війни.....	27
2.5. Місця історичних катастроф та трагічних подій.....	30
2.6. Статистичний аналіз відвідуваності об'єктів темного туризму.....	32
2.7. Оцінка туристичної інфраструктури та сервісів.....	35
 3 РОЗДІЛ	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
3.1. Розвиток інфраструктури.....	39
3.2. Вдосконалення туристичної інфраструктури.....	41
3.3. Розробка нових туристичних маршрутів.....	43
3.4. Маркетинг та популяризація темного туризму.....	46
3.5. Етичні та правові аспекти темного туризму.....	48
 ВИСНОВКИ.....	 50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність. Історико-культурне значення України полягає в тому, що країна пережила багато трагічних подій, які залишили глибокий слід у пам'яті країни. Це Голодомор 1932-1933 років, Чорнобильська катастрофа 1986 року, репресії радянської доби, і незліченні бої, які точилися в Україні під час Другої світової війни. Відвідання місць, пов'язаних із цими подіями, не тільки допомагає зрозуміти їх історичне значення, а й зберігає пам'ять про цю трагічну сторінку історії.

Економічний потенціал темного туризму може сприяти економічному розвитку території, де розташовані суміжні об'єкти. Відвідування місць трагедій чи стихійних лих створює попит на готелі, ресторани, туристичні послуги та інші елементи туристичної інфраструктури. Це, у свою чергу, може призвести до створення нових робочих місць, збільшення місцевих доходів і загального відновлення місцевої економіки. Темний туризм має важливий соціокультурний аспект, оскільки сприяє популяризації важливих історичних подій, вихованню молодого покоління та формуванню національної ідентичності країн. Відвідуючи пам'ятники та пам'ятні місця, люди краще розуміють важливість збереження історії та пам'яті про трагічні події. Психологічний аспект темного туризму спрямований на потребу людини відчувати сильні емоції та глибоке споглядання. Відвідування місць, пов'язаних із трагедією, може викликати співчуття, смуток, відчай та інші емоції, які сприяють особистому зростанню та співчуттю. Темний туризм є одним із світових трендів у туристичній індустрії. З кожним роком все більше людей шукають незвичайні туристичні маршрути та унікальні враження, що робить паралельні подорожі привабливими для вітчизняних та іноземних туристів. Розвиток цього сегменту туризму може сприяти інтеграції України у світовий туристичний ринок та підвищенню її міжнародного іміджу. Проблеми та перспективи незважаючи на значний потенціал, паралельний розвиток туризму в Україні стикається з багатьма труднощами. Серед них – нерозвинена туристична інфраструктура, недостатня кількість кваліфікованих гідів, відсутність інтегрованих туристичних маршрутів та маркетингових стратегій

популяризації цього виду туризму. Вирішення цих проблем потребує системного підходу та координації зусиль держави, бізнесу та громадськості. Тому актуальність паралельних туристичних досліджень в Україні зумовлена необхідністю проаналізувати нині сформований сегмент туристичної індустрії, визначити його проблеми та перспективи розвитку, а також виробити рекомендації щодо підвищення його ефективності. Це не лише зберігає історичну пам'ять, а й сприяє соціально-економічному розвитку країни.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз сучасного стану паралельного туризму в Україні, виявлення основних проблем та визначення перспектив розвитку сегменту туристичної галузі. Це дослідження також спрямоване на розробку рекомендацій щодо покращення туристичної інфраструктури, маркетингових стратегій та підходів до популяризації темного туризму.

Для досягнення зазначеної мети в процесі дослідження необхідно вирішити наступні **завдання**:

- Провести експертизу наукових та літературних джерел для визначення поняття «темний туризм» та його основних характеристик.
- Дослідити історичний розвиток темного туризму, його становлення та трансформацію.
- Класифікувати об'єкти темного туризму за різними критеріями (історичні місця, місця стихійних лих, пам'ятники, музеї... і т.д.)

Огляд основних цілей тематичного туризму в Україні:

1. Визначити та позначити основні об'єкти темного туризму в Україні, такі як місця, пов'язані з Чорнобильською зоною відчуження, пам'ятники пам'яті жертв Голодомору, Другої світової війни тощо.
2. Аналізувати туристичні потоки та об'єкти, які високо оцінюють туристи.
3. Зібрати та проаналізувати статистичні дані щодо кількості туристів, основною метою яких є темний туризм в Україні.
4. Визначити основні демографічні характеристики туристів (вік, стать, національність тощо).

5. Проаналізувати мотивацію відвідування темних туристичних місць і сезонних туристичних потоків.
6. Оцінити існуючу туристичну інфраструктуру, включаючи транспорт, готелі, ресторани, туристичні послуги та джерела інформації
7. Визначити рівність у доступності та зручності для чорношкірих мандрівників.
8. Визначити ключові питання та проблеми у сфері інфраструктури та туристичних послуг

Визначення перспектив паралельного розвитку туризму в Україні:

- Розробити пропозиції щодо покращення туристичної інфраструктури та послуг
- Визначити можливості формування нових туристичних маршрутів і продуктів у паралельному туристичному секторі.
- Проаналізувати маркетингові стратегії та заходи щодо просування темного туризму на внутрішньому та міжнародному ринках.

Етичні та правові аспекти паралельного розвитку туризму:

- Визначити етичні питання, пов'язані з примарним туризмом, особливо щодо збереження пам'яті жертв і запобігання комерціалізації трагедій.
- Розробити рекомендації щодо розробки етичних і правових стандартів, що регулюють діяльність у темному туристичному секторі.
- Узагальнення результатів дослідження та сучасного стану паралельного туризму в Україні.
- Надати конкретні рекомендації урядам, підприємствам і державним установам щодо вдосконалення та розширення темного туризму.
- Визначити інші напрямки досліджень у цій галузі;

Ці завдання передбачають комплексний підхід до вивчення темного туризму в Україні, поглиблений аналіз ситуації в країні, визначення проблем, перспектив та рекомендацій щодо розвитку цієї країни.

Об'єкт дослідження – темний туризм. **Предметом дослідження** є дослідження специфічного виду туристичної діяльності, який передбачає

відвідування місць, пов'язаних з трагедіями, катастрофами, війнами та іншими подіями, що спричинили масову загибель людей чи значні руйнування.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених цілей та виконання завдань дослідження були використані різні методи, що дозволяють комплексно проаналізувати темний туризм в Україні. Кожен метод сприяє збору конкретної інформації та пропонує комплексний підхід до вивчення проблеми.

Нижче наведено детальний опис методів, використаних у дослідженні.

Метод аналізу літературних джерел і наукових публікацій. Цей метод включає дослідження та систематизацію наявних наукових праць, статей, монографій, тез та інших джерел, пов'язаних з темним туризмом. Аналіз літератури дозволяє:

- Визначення основних теоретичних підходів до вивчення темного туризму.
- Визначення історичних подій та сучасні тенденції в галузі.
- Розуміння соціокультурних, економічних і етичних аспектів темного туризму.
- Виявлення прогалин у поточних дослідженнях і напрямків майбутніх наукових досліджень.

Метод статистичного аналізу даних. Статистичний аналіз включає збір та обробку кількісних даних, пов'язаних з участю в темному туризмі, туристичними потоками та демографічними характеристиками туристів.

Основними етапами цього методу є:

Збір даних з офіційних джерел, таких як Державна служба статистики України, туристичні агентства, музеї та меморіали.

- Обробка та аналіз зібраних даних для виявлення тенденцій і закономірностей.
- Візуалізація результатів у вигляді графіків, таблиць і діаграм для легкої інтерпретації.

Метод опитування експертів і туристів. Цей метод передбачає проведення якісних досліджень за допомогою інтерв'ю та опитування.

Він забезпечує глибоке розуміння досвіду та думок ключових зацікавлених сторін у секторі темного туризму:

Інтерв'ю з експертами включає інтерв'ю з науковцями, турагентами, представниками музеїв і меморіалів, які мають досвід і знання в сфері темного туризму.

Туристичний огляд використовується для збору інформації про мотивацію, очікування, задоволення та враження туристів під час відвідування місць темного туризму.

Метод порівняльного аналізу. Порівняльний аналіз дозволяє порівняти стан і розвиток темного туризму в Україні з аналогічними процесами в інших країнах.

Це включає:

- Дослідження найкращих практик у сфері темного туризму в країнах, де цей вид туризму вже добре розвинений (наприклад, Польща, Німеччина, Японія).
- Порівняння туристичної інфраструктури, маркетингових стратегій і популярності об'єктів темного туризму.
- Визначити можливості застосування успішних практик в українській дійсності.

Метод SWOT-аналізу. SWOT-аналіз – стратегічний інструмент, який дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для розвитку темної індустрії туризму в Україні.

Ключові компоненти SWOT-аналізу:

- Сильні сторони:

Визначити переваги України у сфері темного туризму, такі як унікальні історичні місця, культурна спадщина та туристична привабливість.

- Слабкі сторони:

Визначити проблеми та прогалини, включаючи невідповідну інфраструктуру, відсутність маркетингової стратегії та обмежений доступ до інформації.

- Можливості:

Визначити можливості розвитку, такі як залучення інвестицій, розвиток нових туристичних маршрутів і міжнародна співпраця.

Застосування цих методів дозволяє отримати комплексну картину сучасного стану темного туризму в Україні, визначити перспективи та сформулювати рекомендації щодо подальшого розвитку.

Комплексний підхід до дослідження дозволяє глибше зрозуміти проблеми та сприяє формуванню обґрунтованих висновків і рекомендацій.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (14 рисунків, 1 таблиця, 50 використаних джерел, 5 додатків, загальний обсяг 59 сторінок).

1 РОЗДІЛ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Концептуальні визначення темного туризму

Темний туризм, або туризм до місць, пов'язаних зі смертю, трагедіями, катастрофами чи іншими негативними явищами, є відносно новим напрямком у дослідженні туристичної поведінки. Теоретичні основи темного туризму включають кілька ключових аспектів:

Темний туризм, термін, взагалі був введений Малькольмом Фолі та Джоном Ленноксом у 1996 році, охоплює відвідування місць, які асоціюються зі смертю, трагедіями та стражданнями [48].

Категоризація місць темного туризму

Темні туристичні місця можна класифікувати за різними критеріями:

- *Ступінь трагедії*: Від місць масштабних катастроф до місць індивідуальних трагедій.
- *Тип події*: Війни, геноциди, природні катастрофи, технологічні катастрофи.
- *Форма презентації*: Меморіали, музеї, пам'ятники, залишки місць катастроф.

Етичні питання

Темний туризм піднімає ряд етичних питань:

- *Експлуатація трагедії*: Звинувачення в комерціалізації людських трагедій.
- *Вшанування проти сенсаційності*: Ризик перетворення місць пам'яті на атракціони.
- *Відповідальність перед громадами*: Поважне ставлення до місцевих громад і постраждалих [45].

Вплив на суспільство та місцеві громади

Темний туризм може мати як позитивний, так і негативний вплив:

- *Економічний вплив*: Генерування доходів для місцевих громад, розвиток інфраструктури.

- *Соціальний вплив*: Підвищення обізнаності про історичні події, сприяння збереженню пам'яті.

- *Психологічний вплив*: Потенційні негативні емоційні реакції у туристів та місцевих жителів [43].

Соціологічні та культурні аспекти. Темний туризм відображає та формує культурну пам'ять, колективну ідентичність та суспільні цінності. Він також сприяє діалогу про складні та травматичні події минулого, допомагає зрозуміти їхні наслідки та запобігти повторенню подібних трагедій [47, 49].

Психологічні механізми. Психологічний аспект темного туризму включає розуміння того, як люди переживають трагедії через відвідування таких місць, як вони справляються з емоційним стресом та як це впливає на їхню свідомість та поведінку [50].

Отже, темний туризм є багатогранним явищем, що поєднує історичні, культурні, психологічні та етичні аспекти. Його вивчення допомагає краще зрозуміти людську природу, суспільні цінності та способи збереження пам'яті про минуле.

1.2. Поняття та характеристика темного туризму

Сьогодні більшість вчених у класифікації «темного туризму» виділяють такі основні різновиди: туризм катастроф; містичний туризм; туризм «смерті»; туризм по кладовищах (некропольний туризм). Приклади об'єктів «темного» туризму наведено у рисунку 1.1.

Туризм катастроф орієнтується на людей, яким до вподоби подорожі по місцях стихійних лих та місцях, що доведені людством до надзвичайних станів. У свою чергу, в туризмі катастроф виділяють: природні катастрофи; техногенні катастрофи; катастрофи через людську недбалість. Тури до місць катастроф (землетрусів, повеней, техногенних катастроф – Чорнобилю, Фукусіми, місць страти, публічних ексекцій) отримали назву «disaster tour» («тури лиха») [50].

Рис. 1.1. Приклади об'єктів «темного» туризму

Ідея створення таких турів належить екологам, що таким чином намагаються привернути увагу суспільства до екологічних проблем. Більшість промислових підприємств та місця видобутку корисних копалин – потенційні об'єкти туризму катастроф. Кар'єри, терикони, промислові відвали, провали та інші антропогенні форми рельєфу – все це виглядає цікаво та водночас заслуговує на вивчення й розуміння екологічних наслідків [15].

Містичний туризм передбачає відвідування об'єктів із природною чи неприродною паранормальною активністю, замків і маєтків, оповитих історіями

про привидів, а також місць, пов'язаних з інопланетянами [49]. Тобто це місця привидів; місця унікальних релігійних дій; уфологічний [48].

Деякі люди мають бажання до надзвичайного та надприродного, тому обирають місця, де була зафіксована паранормальна активність. Відомі світові тури для бажаючих побачити привидів:

- Дублін (Ірландія),
- Флорида (США),
- Брісбен (Австралія),
- Квебек (Канада).

Найбільша кількість замків, де існують привиди – в Озерному краї (північний захід Англії). Не менш популярним є відвідування екскурсії «На батьківщину графа Дракули», які вже багато років приносять Румунії грандіозні прибутки. Крім звичайних туристів ці міста активно відвідують окультисти: чаклуни, маги, відьмаки [47].

Туризм «смерті» передбачає відвідування концентраційних таборів, місць серійних вбивць, території чи об'єктів, пов'язаних зі знищенням людей внаслідок появи нових релігій, релігійних дій, зокрема місць Голокосту, геноциду, терору, тортури, страти, Голодомору, а також військових зіткнень (Додаток Б) [31].

Після закінчення Великої Вітчизняної війни для населення світу відкрили для відвідування місця масової загибелі – концентраційні табори. Серед найвідоміших, які діяли за часи канцлерства Гітлера, слід назвати: Бельзен, Бухенвальд, Дахау, Майданек, Собібор, Требілну, Бабин Яр. Сьогодні також для світової спільноти відкриті для відвідування табори ГУЛАГу [20].

Туризм по кладовищах (некропольний).

Багатьом туристам цікаво відвідувати місця поховання відомих людей, а історичні кладовища з часом набувають цінності як музеї сакральної скульптури й архітектури. Крім цього, Україну відвідує багато іноземців, чиї рідні тут жили, загинули, поховані. Могили відомих політків, священників, вчених, літераторів, композиторів, художників, артистів, інженерів і просто цікавих людей на

кладовищах усього світу багатогранно відображають культуру та історію держав [9].

Отже, кожний вид «темного» туризму має свою характеристику, що виражається в різноманітності туристичних об'єктів.

1.3. Історичний розвиток темного туризму.

Сьогодні темний туризм має й інші назви, серед них танатотуризм, горетуризм та хворобливий туризм. Є також різні аспекти темного туризму, а саме ядерний туризм, військовий туризм або туризм у нетрях тощо [48].

Причиною появи багатьох місць темного туризму є звичайна людська недбалість та недалекоглядність. Таких локацій дуже багато на просторі, де колись був СРСР, частиною якого була Україна. В СРСР практикувалось замовчувати «невдалі моменти» та приховувати їх. Тому, коли 1990 – х роках після розпаду СРСР, розпочався процес розсекречення документів та зняття цензури, стає більше відомо про політв'язнів, місця катувань, в'язниці, солдатів тощо. І люди з різних причин (вшанування пам'яті, з цікавості) починають відвідувати такі місця. У цей період, також починають говорити про Голокост, геноциди та Голодомор [40].

Також, говорять про техногенну катастрофу, вибух реактора на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 р., і з 1995 р. окремі зацікавлені починають відвідувати покинуті міста Прип'ять та Чорнобиль (Додаток А). Це стало поштовхом для формування основа для розвитку темного туризму [40].

Також, варто зазначити негативні тенденції розвитку темного туризму в 1990-ті роки. У цей період туристичні фірми були орієнтовані на виїзний туризм (внутрішній туризм не вважався престижним), такі тури були дорогими та індивідуальними [42].

Жорсткої конкуренції, яку можна спостерігати зараз, між туристичними компаніями не було. До того ж негативною тенденцією залишалась застаріла система зв'язку, яка загалом гальмувала розвиток індустрії [29].

У 1998 р. відбулась фінансова криза і більшість туристів уже не могли дозволити собі поїздок за кордон. Тому в кінці 1990-х українці починають проявляти інтерес до історії країни та різних історико-культурних пам'яток. У 2000-х роках темний туризм не розвивається як окрема туристична одиниця, а максимально асимілюється з культурно-пізнавальним туризмом [34].

Наприклад, туристичні екскурсії Львовом, які часто містили пункт про відвідини Личаківського кладовища, яке у 1990 р. отримало статус історико-культурного заповідника, або відвідування некрополя М. Пирогова під час екскурсій у Вінниці [43].

У 2005 р. розпочалися перші групові тури до Чорнобилю. У цей рік Чорнобиль відвідав Єврокон (Європейський конвент наукової фантастики, щорічний фестиваль професіоналів та аматорів у галузі фантастики з різних країн Європи). Це була перша поїздка, інформація про яку швидко поширилась інформаційним простором. З цього розпочалися регулярні поїздки до Чорнобиля, які з часом ставали більш масовими [44].

Також у цей період розвивається туризм кладовищ. По-перше, це пов'язано з підвищенням цікавості туристів-любителів та істориків до старовинних кладовищ. Найбільш відомими та відвідуваними некрополями на території України стають: Лук'янівське та Байкове кладовище в м. Київ та Личаківське під Львовом.

Там починають проводити організовані екскурсії у денний та нічний час. До того ж декілька кладовищ отримали статус заповідників (Лук'янівське, Личаківське та Зелене у м. Чернівці).

По-друге, туристичні компанії працюють над створенням організованих турів для іноземців, які мають українське коріння, місцями захоронень. Окремо компанії пропонують єврейські тури, які пропонують суто єврейські маршрути, а також можуть організовувати екскурсійні подорожі з дотриманням усіх необхідних правил. Значне місце в таких екскурсіях займають Бабин Яр та Дрогобицький Яр, місця масового розстрілу людей під час Другої світової війни (Додаток В).

Певне значення набувають в'язниці та тюрми, як місця відвідування туристами. Це насамперед стосується історії тоталітаризму на території України. Яскравим прикладом є тюрма на Лонцького у Львові, колишня тюрма, яка використовувалась, як політична в'язниця польською, німецькою та радянською владою. З 2009 р. – це національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів [33].

Після «Революції Гідності» туристи знову змістили фокус на внутрішній туризм. Ця подія привернула увагу до історії та культури країни. Яскравим прикладом розвитку темного туризму у цей період є Чорнобильська АЕС. Особливо популярним цей напрямок став в останнє п'ятиріччя, що пов'язано з напіврозпадом ізотопів Стронцію-90 та Цезію-137. Це означає, що відвідування Зони відчуження стало безпечнішим. Зокрема, у 2019 р. Чорнобиль відвідали 124 тис. туристів. Головна причина такого туристичного буму – вихід серіалу від НВО «Чорнобиль». Весною 2019 р. очолила рейтинг кращих серіалів світу. Також має місце процедура спрощення відвідин зони. Зокрема, введення електронного пропуску та створення додаткової інфраструктури [12].

У 2019 р. президент України В. Зеленський підписав указ про розвиток туризму в Чорнобильській зоні.

1.4. Аналіз сучасного стану темного туризму в Україні

Розвиток туризму в Україні останніми роками ускладнювався через вплив низки зовнішніх і внутрішніх чинників. Серед останніх варто вказати на ті, що були неочікуваними для нашої держави, зокрема, зовнішні фактори. Відтак, вони вимагали та продовжують вимагати застосування новітніх інструментів державної політики, що мають забезпечити сьогодні мінімальне функціонування туристичної сфери, а у післявоєнний період – її стабільний розвиток. Ураховуючи положення науки державне управління, можемо наполягати на необхідності розгляду цих факторів і перспектив розвитку туризму в Україні за умови корегування їхнього (факторів) впливу. Крім того, вони потребують детального

розгляду з позиції наукового визначення ролі держави в гарантуванні безпеки туризму [18].

Відповідно до сучасних реалій державна політика у сфері туризму України має реалізовуватися в умовах реформування, а також в умовах виникнення нових загроз і негативних позасистемних факторів. Їхню дію складно спрогнозувати та скорегувати, але можливо зреалізувати, зокрема, під час удосконалення правового підґрунтя цього реформування, яке (підґрунтя) відзначається стратегічністю. Окремого системного науково-теоретичного дослідження потребують виклики та загрози впровадження реформи туристичної сфери в Україні під час реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. Таке дослідження особливо є актуальним з позиції формування безпеки туризму в Україні [42].

Як відомо, туризм типологізують залежно від мети подорожі. Останніми роками через поширення пандемії COVID-19 заактуалізувалися питання щодо стимулювання розвитку у світі загалом і в Україні зокрема саме соціально орієнтованих видів туризму. Серед них варто виокремити лікувально-оздоровчий, екологічний, сільський (зелений), е-туризм, спортивний та ін.

Через зовнішню агресію проти України збільшилася кількість постраждалих осіб як військових, так і цивільних. Вони потребують лікування, реабілітації й відновлення їх фізичного та/або психоемоційного стану [30].

Вважаємо, що на сучасному етапі функціонування України та в перспективі розвиток лікувально-оздоровчого туризму набуватиме все більшої актуальності. Лікувально-оздоровчий туризм може бути спрямований на внутрішніх туристів й іноземців. У той же час, реалії України наразі такі, що її туристичний потенціал може забезпечити насамперед задоволення рекреаційних потреб власних громадян, але не іноземних. З метою уникнення розпорошеності в сприйнятті матеріалу особливості стимулювання розвитку в'їзного туризму на вітчизняних теренах розглянемо в роботі далі [36,].

Насправді, якщо оцінювати сьогоднішню ситуацію та майбутнє темного туризму, то в нас буде дуже багато місць для відвідувань. Багато міст полягло у

війні проти Росії, багато людей загинуло, це дуже жахливо. В загальному, коли війна скінчиться, людям з України та закордоном, буде цікаво глянути та поспівчувати людям та містам які загинули. Є дуже багато таких місць, наприклад:

- місто Маріуполь (Росія знищила його вщент, не залишаючи нічого за собою окрім смерті, ненависті українського народу.)

- місто Буча (30 березня 2022 року, наші воєнні звільнили місто, а наші чудові люди почали відновлювати архітектуру, будинки, дороги. Звісно людей цим не повернеш.)

- місто Сєвєродонецьк (бої за місто тривали два місяці. Хоча населений пункт не мав стратегічного значення, росіяни хаотично завдавали ударів по місту тим самим знищивши його) - місто Мар'їнка (зруйновані будинки та воронки від снарядів, це все що залишилося від цього міста) Це лише невелика частина місць які були знищені. Та не варто забувати, що російська армія продовжує свою агресію. Вже була спроба запровадити темний туризм в таких містах як Ірпінь та Буча.

Але Державне агентство з розвитку туризму (ДАРТ) звернулось до компанії, яка розпочала продаж туристичних турів до місць трагедії, заподіяної нападом Росії, з проханням зупинити цю ініціативу та надалі ретельніше організовувати діяльність на території України у час війни [25, 26, 32].

За даними ДАРТ, станом на сьогодні реалізація “темних турів” припинена, а компанія визнала помилку. Агентство закликала компанії не проводити екскурсії по місцях трагедій на деокупованих територій.

2 РОЗДІЛ

ОБ'ЄКТИ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Огляд основних об'єктів темного туризму в Україні.

Розповіді та легенди є невід'ємною частиною історії замків і фортець, яких у західноукраїнських регіонах чимало:

- *Підгорецький,*
- *Золочівський,*
- *Олеський,*
- *Свірський (Львівська обл.),*
- *с. Невицький (Закарпатська обл.),*
- *Луцький (Волинська обл.),*
- *Кременецькі замки (Тернопільська область)*
- *Тараканівський форт (Рівненська область)*

може «похизуватися» містичними «родзинками», а часом і власними «привидами» [4].

«Похмуру» туристичну карту також формують і відомі цвинтарі:

- *Музей-Некрополь «Личаківський цвинтар» (Львівська обл.),*
- *Підгаєцький Киркут (Тернопільська обл.),*
- *підземелля (Домініканський монастир*
- *костел єзуїтів Підземелля (Львівська область)*
- *Музей-меморіал «Тюрма на Лонцького» (Львівська обл.),*
- *Музей гуцульської магії (ІваноФранківська область).*

Крім замків, багато легенд і історичної містики пов'язані з Карпатами. До цього дня, можна почути історії про сніговика, чугайста, лісники та карпатських чаклунів – мольфарів. Крім пам'яток історії та культури до природних об'єктів відносять паранормальну енергію:

- *Світовидове поле (м. Львів Львівської обл.),*
- *Лиса гора,*
- *Лєвова гора (Львів, Львівська обл.),*

- озеро Синевир (Закарпатська обл.),
- Мертве озеро (Львівська обл.),
- с. Скелі Довбуша (межа Івано-Франківська та Львова Регіони) тощо.

2.2. Чорнобильська зона відчуження

Чорнобильська зона відчуження є найвідомішим об'єктом темного туризму в Україні. Вона приваблює тисячі туристів щорічно, особливо після виходу серіалу "Чорнобиль" від НВО. Туристи відвідують місто Прип'ять, Чорнобильську АЕС та інші об'єкти зони [5].

Це місце привертає увагу як внутрішніх, так і зовнішніх туристів завдяки своїй унікальній історії та можливості побачити наслідки найбільшої техногенної катастрофи в історії людства.

Історичний контекст. Чорнобильська катастрофа сталася 26 квітня 1986 року, коли четвертий реактор Чорнобильської атомної електростанції вибухнув, випустивши велику кількість радіоактивних речовин у навколишнє середовище. Внаслідок цього було створено 30-кілометрову зону відчуження навколо електростанції, звідки евакуювали понад 100 000 людей [6].

Основні об'єкти та маршрути:

Місто Прип'ять

Колишнє місто-супутник Чорнобильської АЕС, яке було повністю евакуюване після аварії. Туристи можуть побачити покинуті будинки, школи, лікарні та інші будівлі, які стоять у стані занедбаності понад 30 років (рис. 2.1).

Рис.2.1. м. Прип'ять

Чорнобильська АЕС

Відвідування оглядових майданчиків біля саркофагу, який накриває зруйнований четвертий реактор. Туристи можуть побачити новий безпечний конфайнмент, який був завершений у 2016 році (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Чорнобильська АЕС

Села Зони відчуження

Покинуті села, де колись жили люди, надають уявлення про те, як радіація вплинула на життя місцевих жителів. Деякі села частково збереглися, а в інших залишилися лише фундаменти будівель (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Села Зони відчуження

Радар «Дуга»

Радіолокаційна система часів Холодної війни, яка використовувалася для виявлення запуску балістичних ракет.

Відвідування цього об'єкту дозволяє дізнатися більше про військову історію радянського періоду (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Радар «Дуга»

Туристичні можливості та послуги

Організовані тури: Є багато туристичних компаній, які пропонують організовані тури до Чорнобильської зони відчуження. Вони включають транспорт, екскурсівників та забезпечують безпеку відвідувачів.

Інфраструктура: У зоні відчуження створено обмежену інфраструктуру для туристів, включаючи готелі для ночівлі, кафе та інформаційні центри.

Безпека: Відвідувачам забезпечують необхідні заходи безпеки, включаючи дозиметри для контролю рівня радіації. Екскурсії проводяться тільки у дозволених зонах, де рівні радіації є безпечними для короткострокового перебування [16].

Етичні та соціальні аспекти

Повага до пам'яті: Важливо зберігати повагу до жертв катастрофи та місцевих жителів, які були змушені залишити свої домівки. Відвідувачів закликають поводитися відповідально та з повагою.

Комерціалізація: Є критика щодо комерціалізації трагедії, однак організатори турів прагнуть зберегти баланс між комерційними інтересами та збереженням пам'яті про катастрофу.

Екологічний вплив: Важливо мінімізувати вплив туризму на навколишнє середовище зони відчуження, що має унікальну екосистему [24].

Поточні виклики та перспективи

Зростаючий інтерес: Популярність зони відчуження зростає, особливо після виходу серіалу "Чорнобиль" від HBO. Це призводить до збільшення кількості туристів, що вимагає додаткових заходів для забезпечення їхньої безпеки та збереження об'єктів.

Інфраструктурні потреби: Зростання кількості відвідувачів потребує покращення інфраструктури та сервісів для підтримки туристичного потоку.

Інноваційні підходи: Використання нових технологій, таких як віртуальні тури та інтерактивні експозиції, може допомогти зробити досвід відвідування більш доступним та освітнім, знижуючи фізичний вплив на зону [27].

Отже, Чорнобильська зона відчуження є важливим місцем темного туризму, яке привертає увагу людей з усього світу. Вона пропонує унікальну можливість дізнатися про одну з найбільших техногенних катастроф в історії людства та її наслідки. При належному управлінні та врахуванні етичних аспектів, цей напрямок може сприяти як збереженню історичної пам'яті, так і економічному розвитку регіону [22].

2.3. Меморіали та місця пам'яті жертв Голодомору

Голодомор 1932-1933 років, який забрав мільйони життів українців, є однією з найстрашніших трагедій в історії України. Для вшанування пам'яті жертв цього геноциду в Україні створено низку меморіалів та місць пам'яті.

1. Національний музей Голодомору-геноциду (Київ)

Меморіал пам'яті жертв Голодомору:

- Розташований у центрі Києва, біля Дніпра, меморіал є головним місцем вшанування пам'яті жертв Голодомору.
- Центральним елементом є «Свічка пам'яті» – висока вежа у формі свічки, яка символізує вічну пам'ять.
- У музеї представлені експозиції, що документують події Голодомору, свідчення очевидців, фотографії та архівні документи (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Меморіал пам'яті жертв Голодомору

2. Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили» (Київська область)

- Биківнянські могили є одним із найбільших місць масових поховань жертв політичних репресій, у тому числі і жертв Голодомору.

- Заповідник включає меморіальний комплекс з пам'ятними знаками та виставковими павільйонами (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Національний історико-меморіальний заповідник
«Биківнянські могили»

3. Меморіал жертв Голодомору в Харкові

- Один із найбільших меморіалів Голодомору в Україні.
- Включає скульптуру «Скорботна мати» та пам'ятну стіну з іменами загиблих (рис. 2.7).

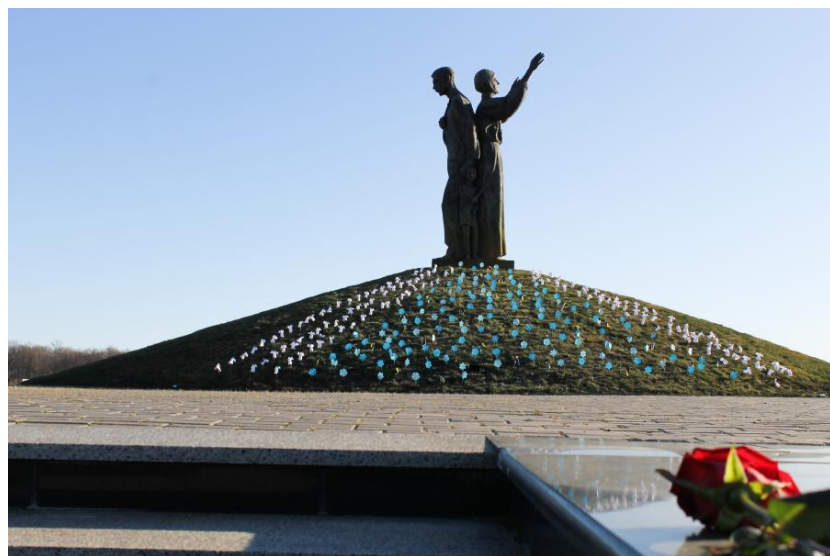

Рис. 2.7. Меморіал жертв Голодомору в Харкові

4. Меморіали в інших містах України

- **Меморіал жертв Голодомору в Одесі:** Складається з декількох пам'ятних знаків та скульптур (рис. 2.8).

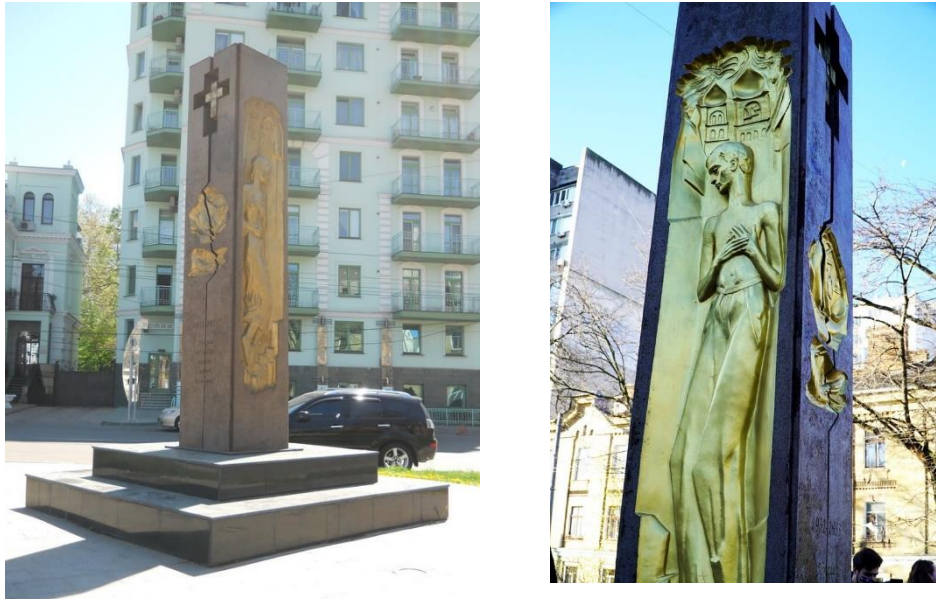

Рис. 2.8. Меморіал жертв Голодомору в Одесі

- **Меморіал в Дніпрі:** Пам'ятник «Гірка пам'ять дитинства», який символізує страждання дітей під час Голодомору (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Меморіал жертвам Голодомору та політичних репресій (Дніпро)

- **Меморіали у Львові:** Пам'ятні хрести та меморіальні плити.

5. Меморіальні знаки та пам'ятні місця в селах і містах України

- В багатьох селах і містах України встановлено пам'ятні знаки, хрести та меморіальні дошки на вшанування жертв Голодомору.

- Встановлення таких знаків є важливою складовою місцевої пам'яті та культури.

Вшанування пам'яті жертв Голодомору

День пам'яті жертв Голодомору

- Щороку в четверту суботу листопада в Україні відзначається День пам'яті жертв Голодомору.

- Цього дня проводяться різноманітні заходи, включаючи панахиди, меморіальні акції, покладання квітів та свічок до меморіалів.

Освітні заходи

- У школах та університетах проводяться уроки пам'яті, виставки, лекції та документальні покази, присвячені подіям Голодомору.

- Видаються книги, створюються фільми та документальні стрічки, які висвітлюють історію Голодомору.

Міжнародне визнання

- Голодомор визнаний геноцидом проти українського народу у багатьох країнах світу.

- У міжнародних організаціях та зарубіжних містах також встановлені меморіали та проводяться заходи пам'яті.

Отже, Меморіали та місця пам'яті жертв Голодомору відіграють ключову роль у збереженні історичної пам'яті про цю трагедію. Вони не лише вшановують пам'ять мільйонів загиблих, але й служать важливим нагадуванням про необхідність запобігання подібних трагедій у майбутньому. Через освіту, культурні заходи та міжнародне визнання, пам'ять про Голодомор продовжує жити, забезпечуючи глибоке розуміння історії та зміцнення національної ідентичності України [21].

2.4. Музеї та меморіали Другої світової війни

Україна, яка зазнала великих втрат і руйнувань під час Другої світової війни, має багато музеїв та меморіалів, присвячених цьому трагічному періоду. Вони вшановують пам'ять загиблих, зберігають історію війни та сприяють розумінню її впливу на український народ [19, 23].

1. Національний музей історії України у Другій світовій війні (Київ)

Місцезнаходження: Київ, на дніпровських схилах.

Основні експонати: Музей містить понад 300 тисяч експонатів, включаючи зброю, документи, особисті речі солдатів та громадян.

Особливості: Скульптура «Батьківщина-мати», висотою 62 метри, є центральним елементом комплексу.

Відкрита експозиція, що включає військову техніку та зброю.

Меморіальний зал пам'яті з іменами загиблих (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Національний музей історії України у Другій світовій війні (Київ)

2. Меморіальний комплекс «Львівський музей історії України у Другій світовій війні»

Місцезнаходження: Львів.

Основні експонати: Документи, фотографії, особисті речі, військова техніка.

Особливості: Виставкові зали відображають хронологію подій Другої світової війни та участь України в них (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Львівський історичний музей

3. Меморіальний комплекс «Український державний музей Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» (Дніпро)

Місцезнаходження: Дніпро.

Основні експонати: Артефакти, особисті речі солдатів, військова техніка, фотографії.

Особливості: Відкрита експозиція з бронетехнікою, артилерійськими знаряддями та іншими військовими машинами.

4. Музей історії Другої світової війни (Запоріжжя)

Місцезнаходження: Запоріжжя.

Основні експонати: Документи, фотографії, особисті речі військових та цивільних.

Особливості: Виставка, присвячена обороні міста та участі місцевих жителів у війні.

5. Музей партизанської слави (Чернігівська область)

Місцезнаходження: Чернігівська область.

Основні експонати: Матеріали про діяльність партизанських загонів, зброя, особисті речі партизанів.

Особливості: Експозиції про боротьбу партизанів проти нацистських окупантів.

6. Меморіали на честь загиблих у Другій світовій війні

- **Меморіал «Львівський пагорб слави» (Львів):** Місце поховання солдатів, що загинули під час визволення Львова (рис. 2.12).

Рис. 2.12. «Львівський пагорб слави» (Львів)

- **Меморіал «Букринський плацдарм» (Київська область):** Вшановує солдатів, які загинули під час битви за Дніпро.
- **Меморіальний комплекс «Слави» (Одеса):** Включає монументи, присвячені обороні та визволенню Одеси.

7. Музей-меморіал жертв концтабору «Бабин Яр» (Київ)

Місцезнаходження: Київ (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Меморіальний комплекс «Бабин Яр» (Київ)

Основні експонати: Документи, фотографії, свідчення очевидців, артефакти.

Особливості: Меморіал вшановує пам'ять жертв масових розстрілів євреїв та інших національних груп під час нацистської окупації.

Отже, музеї та меморіали Другої світової війни в Україні є важливими місцями для збереження історичної пам'яті, вшанування загиблих та навчання майбутніх поколінь. Вони надають можливість відвідувачам дізнатися про події війни, зрозуміти її вплив на Україну та вшанувати пам'ять тих, хто загинув у боротьбі за свободу та незалежність.

2.5. Місця історичних катастроф та трагічних подій

Україна має багато місць, які зберігають пам'ять про історичні катастрофи та трагічні події. Ці місця є важливими для національної пам'яті, збереження історії та вшанування жертв.

1. Чорнобильська зона відчуження

- Місцезнаходження: Київська область.

- Подія: Аварія на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року.
- Основні об'єкти: Місто Прип'ять, Чорнобильська АЕС, саркофаг, радянський радіолокаційний комплекс «Дуга».
- Особливості: Зона відчуження є однією з найбільших територій радіаційного забруднення у світі. Вона приваблює тисячі туристів щорічно і є символом техногенної катастрофи.

2. Бабин Яр

- Місцезнаходження: Київ.
- Подія: Масові розстріли євреїв, ромів, українських націоналістів та радянських військовополонених нацистами під час Другої світової війни.
- Основні об'єкти: Меморіальний комплекс, пам'ятні знаки та скульптури, музей.
- Особливості: Один із найбільших місць масових поховань жертв нацистського терору в Україні. Щорічно проводяться меморіальні заходи та вшанування пам'яті жертв.

3. Національний музей «Меморіал жертв Голодомору»

- Місцезнаходження: Київ.
- Подія: Голодомор 1932-1933 років.
- Основні об'єкти: Меморіальний комплекс з «Свічкою пам'яті», музей з експозиціями документів, свідчень очевидців, фотографій.
- Особливості: Музей присвячений вшануванню пам'яті мільйонів українців, загиблих під час штучного голоду, організованого радянською владою.

4. Меморіал «Биківнянські могили»

- Місцезнаходження: Київська область.
- Подія: Масові поховання жертв політичних репресій 1930-х років.
- Основні об'єкти: Меморіальний комплекс, виставкові павільйони, пам'ятні знаки.
- Особливості: Найбільше місце поховань жертв сталінських репресій в Україні. Заповідник є символом пам'яті про жертв тоталітарного режиму.

5. Музей «Тюрма на Лонцького»

- Місцезнаходження: Львів.
- Подія: Місце утримання і страти політичних в'язнів під час радянської та нацистської окупації.
- Основні об'єкти: Виставкові зали, експозиції документів, особистих речей в'язнів, фотографій.
- Особливості: Музей розташований у будівлі колишньої в'язниці і є символом боротьби за незалежність та пам'яті про репресії.

6. Меморіал «Букринський плацдарм»

- Місцезнаходження: Київська область.
- Подія: Битва за Дніпро під час Другої світової війни.
- Основні об'єкти: Пам'ятники, меморіальні знаки, музейні експозиції.
- Особливості: Вшановує пам'ять солдатів, які загинули під час однієї з наймасштабніших операцій Другої світової війни.

7. Соледарське місце трагедії

- Місцезнаходження: Соледар, Донецька область.
- Подія: Трагедія на шахті "Артемсіль" 1986 року.
- Основні об'єкти: Пам'ятний знак, музей.
- Особливості: Місце аварії на шахті, що забрала життя 177 шахтарів. Пам'ять про трагедію вшановується щороку.

Отже, місця історичних катастроф та трагічних подій в Україні є важливими для національної пам'яті. Вони служать як нагадування про важкі сторінки історії, сприяють збереженню пам'яті про жертв та навчають майбутні покоління. Через меморіали, музеї та місця пам'яті, українці вшановують своїх предків і роблять все можливе, щоб подібні трагедії ніколи не повторилися.

2.6. Статистичний аналіз відвідуваності об'єктів темного туризму

Статистичний аналіз відвідуваності об'єктів темного туризму дозволяє оцінити популярність цих місць, їх вплив на туристичну галузь та економіку, а також зрозуміти, які фактори впливають на інтерес туристів. Нижче наведено

загальні кроки та підходи до проведення такого аналізу, а також приклади статистичних даних.

Кроки проведення статистичного аналізу відвідуваності об'єктів темного туризму.

Збір даних:

Збір інформації про кількість відвідувачів на різних об'єктах темного туризму (музеї, меморіали, місця катастроф) за різні роки.

Дані можуть бути зібрані з офіційних сайтів об'єктів, державних установ, туристичних агентств, соціальних опитувань та інших джерел.

Обробка даних:

Систематизація зібраних даних, створення бази даних для подальшого аналізу.

Перевірка даних на повноту та точність, виявлення та усунення пропусків та аномалій.

Аналіз даних:

Аналіз загальної динаміки відвідуваності: ріст чи спад протягом років.

Аналіз сезонності: визначення пікових та спадних періодів відвідуваності.

Порівняння відвідуваності різних об'єктів темного туризму.

Факторний аналіз:

Визначення факторів, які впливають на відвідуваність (маркетингові кампанії, історичні дати, соціально-політичні події, стан інфраструктури).

Кореляційний аналіз між відвідуваністю та різними факторами.

Прогнозування:

Створення моделей для прогнозування майбутньої відвідуваності на основі зібраних даних.

Використання статистичних методів та алгоритмів машинного навчання для побудови прогнозних моделей.

Приклад аналізу відвідуваності об'єктів темного туризму в Україні

Дані про відвідуваність (умовні):

Динаміка відвідувань об'єктів темного туризму

Рік	Чорнобильська зона відчуження	Національний музей історії України у Другій світовій війні	Меморіал жертв Голодомору
2015	30,000	200,000	100,000
2016	35,000	210,000	105,000
2017	40,000	220,000	110,000
2018	50,000	230,000	120,000
2019	70,000	240,000	130,000
2020	90,000	250,000	140,000
2021	100,000	260,000	150,000
2022	110,000	270,000	160,000
2023	120,00	280,000	170,000

Аналіз:**Динаміка відвідуваності:**

Чорнобильська зона відчуження: Відвідуваність зросла з 30,000 у 2015 році до 120,000 у 2023 році. Зростання особливо помітне після 2018 року, можливо через підвищення інтересу після виходу серіалу "Чорнобиль".

Національний музей історії України у Другій світовій війні: Постійний ріст відвідуваності з 200,000 у 2015 році до 280,000 у 2023 році.

Меморіал жертв Голодомору: Відвідуваність зросла з 100,000 у 2015 році до 170,000 у 2023 році, що свідчить про зростання інтересу до історичних трагедій.

Сезонність: Відвідуваність має пікові періоди навесні та восени, що пов'язано з проведенням меморіальних заходів та кращими погодними умовами для туризму.

Фактори впливу:

Чорнобильська зона: Значний вплив на зростання відвідуваності мали популярні медіа (серіали, документальні фільми).

Національний музей історії України у Другій світовій війні: Різні святкові дати, пов'язані з пам'яттю про війну, впливають на зростання відвідуваності.

Меморіал жертв Голодомору: Зростання інтересу до історії, освітні програми та міжнародне визнання Голодомору як геноциду.

Прогнозування:

На основі зібраних даних можна прогнозувати подальше зростання відвідуваності, особливо в Чорнобильській зоні, за умови збереження поточного рівня інтересу та підтримки інфраструктури [7, 10, 28].

Отже, статистичний аналіз відвідуваності об'єктів темного туризму в Україні демонструє зростання інтересу до цих місць. Це свідчить про важливість збереження та розвитку таких об'єктів, а також про необхідність інвестування в інфраструктуру та просвітницькі програми. Регулярний аналіз та моніторинг відвідуваності допоможуть у плануванні та прийнятті рішень для підтримки і популяризації темного туризму в Україні.

2.7. Оцінка туристичної інфраструктури та сервісів

Оцінка туристичної інфраструктури та сервісів є важливою складовою аналізу ефективності та привабливості об'єктів темного туризму. Вона включає в себе огляд транспортної доступності, наявності готелів та ресторанів, інформаційного забезпечення, а також організаційного рівня екскурсій та турів. Нижче наведено оцінку основних аспектів туристичної інфраструктури та сервісів для ключових об'єктів темного туризму в Україні.

1. Чорнобильська зона відчуження

Транспортна доступність:

- Доїзд до Чорнобильської зони відчуження зазвичай здійснюється з Києва. Відстань становить приблизно 130 км.
- Організовані тури зазвичай включають транспортні послуги, що значно спрощує логістику для туристів.

Готелі та ресторани:

- У самому місті Чорнобиль є кілька готелів та місць для ночівлі, однак вони обмежені у кількості та рівні комфорту.
- У Прип'яті немає можливості для проживання через високий рівень радіації та занедбаність міста.

Інформаційне забезпечення:

- Організовані тури забезпечують туристів гідами, які надають детальну інформацію про історію та наслідки аварії.
- Існує кілька інформаційних центрів та музеїв у Києві, що присвячені Чорнобиллю та аварії на АЕС.

Організація екскурсій:

- Відвідування зони відчуження можливе тільки у складі організованих груп з гідом. Туристам надаються дозиметри для контролю рівня радіації.
- Екскурсії добре організовані та включають відвідування ключових місць, таких як Прип'ять, ЧАЕС, радіолокаційний комплекс «Дуга».

2. Національний музей історії України у Другій світовій війні (Київ)

Транспортна доступність:

- Музей розташований у центрі Києва, легко доступний громадським транспортом, таксі або пішки.

Готелі та ресторани:

- Київ має широкий вибір готелів на будь-який бюджет та численні ресторани, кафе та закусочні.

Інформаційне забезпечення:

- Музей надає відвідувачам детальні експозиції, мультимедійні презентації, історичні документи та артефакти.
- Доступні послуги гідів, аудіогідів та інформаційні буклети.

Організація екскурсій:

- Музей пропонує організовані екскурсії для груп та індивідуальних відвідувачів.

- Регулярно проводяться тематичні виставки та заходи, присвячені важливим датам та подіям Другої світової війни.

3. Меморіал жертв Голодомору (Київ)

Транспортна доступність:

- Розташований у центрі Києва, легко доступний громадським транспортом та пішки.

Готелі та ресторани:

- Як і в попередньому випадку, Київ забезпечує широкий вибір місць для проживання та харчування.

Інформаційне забезпечення:

- Меморіал містить детальні експозиції, присвячені Голодомору, включаючи документи, фотографії та свідчення очевидців.

- Доступні гідни та інформаційні матеріали.

Організація екскурсій:

- Меморіал пропонує організовані екскурсії для відвідувачів, включаючи тематичні заходи та виставки.

- Проводяться освітні програми для школярів та студентів.

4. Меморіал «Биківнянські могили»

Транспортна доступність:

- Розташований у передмісті Києва, доступний на громадському транспорті або автомобілем.

Готелі та ресторани:

- Враховуючи близькість до Києва, відвідувачі можуть скористатися інфраструктурою столиці для проживання та харчування.

Інформаційне забезпечення:

- Меморіал містить інформаційні стенди, документи та фотографії, що висвітлюють репресії 1930-х років.

- Доступні послуги гідів.

Організація екскурсій:

- Організовані екскурсії, тематичні заходи та виставки проводяться для вшанування пам'яті жертв репресій.

5. Музей «Тюрма на Лонцького» (Львів)

Транспортна доступність:

- Розташований у центрі Львова, легко доступний громадським транспортом або пішки.

Готелі та ресторани:

- Львів має широкий вибір готелів та ресторанів, що задовольняють різні потреби та бюджети туристів.

Інформаційне забезпечення:

- Музей надає експозиції, присвячені історії політичних репресій, документи, особисті речі в'язнів, фотографії.

- Доступні аудіогіди та друковані інформаційні матеріали.

Організація екскурсій:

- Музей пропонує організовані екскурсії, освітні програми та тематичні заходи.

- Відвідувачам надаються послуги гідів.

Отже, оцінка туристичної інфраструктури та сервісів об'єктів темного туризму в Україні показує, що більшість ключових місць добре забезпечені базовими інфраструктурними елементами та організаційними заходами для відвідувачів. Однак, є певні об'єкти, такі як Чорнобильська зона відчуження, де інфраструктура потребує подальшого розвитку для забезпечення комфорту та безпеки туристів. Загалом, розвиток інфраструктури та покращення сервісів сприятимуть збільшенню відвідуваності та підвищенню інтересу до об'єктів темного туризму.

3 РОЗДІЛ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Розвиток інфраструктури

- Покращення транспортної доступності: Розбудова дорожньої інфраструктури до ключових об'єктів темного туризму, таких як Чорнобильська зона відчуження, Бабин Яр та інші меморіали.

- Розвиток готельного бізнесу: Створення нових місць для проживання поблизу об'єктів темного туризму з різним рівнем комфорту для задоволення потреб туристів.

- Забезпечення туристичних послуг: Організація ресторанів, кафе, туристичних центрів, де туристи можуть отримати інформацію, відпочити та підкріпитися [28].

Інформаційна підтримка та просвітницька діяльність

- Підвищення обізнаності: Інформування громадськості про об'єкти темного туризму через медіа, соціальні мережі, освітні програми та заходи.

- Туристичні інформаційні центри: Створення інформаційних центрів та кіосків з брошурами, картами та інформацією про об'єкти темного туризму.

- Освітні програми: Розробка програм для шкіл, університетів та організація тематичних екскурсій для молоді [38].

Інноваційні технології

- Віртуальні тури та доповнена реальність: Створення віртуальних турів, мобільних додатків та використання технологій доповненої реальності для залучення більшої кількості туристів.

- Інтерактивні експозиції: Впровадження мультимедійних інсталяцій та інтерактивних виставок у музеях та меморіалах.

Маркетинг та реклама

- Брендинг: Створення унікальних брендів для кожного об'єкта темного туризму з метою їх популяризації на міжнародному рівні.

- Рекламні кампанії: Проведення рекламних кампаній на міжнародних туристичних виставках, у медіа та соціальних мережах для залучення іноземних туристів [37].

- Партнерства: Співпраця з міжнародними туристичними агентствами та організаціями для просування темного туризму в Україні.

Міжнародна співпраця

- Залучення інвестицій: Залучення міжнародних інвесторів для розвитку інфраструктури та сервісів темного туризму.

- Обмін досвідом: Співпраця з іншими країнами, які мають успішний досвід у розвитку темного туризму, для обміну досвідом та впровадження найкращих практик.

- Участь у міжнародних організаціях: Вступ до міжнародних туристичних організацій та асоціацій для популяризації українських об'єктів темного туризму на світовій арені.

Законодавче регулювання та безпека

- Покращення законодавчої бази: Розробка та вдосконалення законодавства, що регулює діяльність у сфері темного туризму, забезпечення прав та безпеки туристів.

- Забезпечення безпеки: Підвищення рівня безпеки на об'єктах темного туризму, зокрема, в зонах підвищеної радіації, та проведення регулярного моніторингу стану об'єктів [13].

Отже, Україна має значний потенціал для розвитку темного туризму завдяки багатій історії та наявності численних об'єктів, пов'язаних з трагедіями та катастрофами. Використання інноваційних технологій, розбудова інфраструктури, ефективний маркетинг та міжнародна співпраця можуть зробити Україну привабливим напрямком для туристів з усього світу. Важливо також забезпечити відповідний рівень безпеки та комфорту для відвідувачів, а також підтримувати об'єкти у належному стані [14].

3.2. Вдосконалення туристичної інфраструктури

Вдосконалення туристичної інфраструктури є ключовим фактором для залучення більшої кількості туристів та забезпечення їх комфортного перебування на об'єктах темного туризму. Це включає поліпшення транспортної доступності, розбудову місць для проживання та харчування, інформаційного забезпечення, а також забезпечення безпеки відвідувачів. Ось деякі рекомендації для вдосконалення інфраструктури темного туризму в Україні:

Транспортна доступність

- Покращення доріг: Відновлення та підтримка доріг до ключових об'єктів темного туризму, таких як Чорнобильська зона відчуження, Бабин Яр, меморіали Другої світової війни та інші [8].

- Транспортні маршрути: Організація регулярних автобусних маршрутів до об'єктів темного туризму з основних міст, зокрема з Києва, Львова, Харкова та інших.

- Розширення послуг таксі та оренди автомобілів: Збільшення кількості сервісів таксі та пунктів оренди автомобілів поблизу туристичних об'єктів.

Проживання

- Будівництво нових готелів та хостелів: Розбудова місць для проживання різного рівня комфорту та цінових категорій у близькості до об'єктів темного туризму [9].

- Покращення існуючих готелів: Модернізація існуючих готелів та хостелів для підвищення рівня комфорту та безпеки.

- Підтримка малого бізнесу: Сприяння розвитку місцевих приватних готелів та гостьових будинків.

Харчування

- Відкриття нових ресторанів та кафе: Організація місць для харчування поблизу туристичних об'єктів, які пропонують широкий вибір страв української та міжнародної кухні [10].

- Фудкорти та мобільні точки харчування: Створення фудкортів та мобільних точок харчування, що можуть обслуговувати туристів під час їхніх візитів [2].

Інформаційне забезпечення

- Туристичні інформаційні центри: Відкриття інформаційних центрів з мультимедійними презентаціями, буклетами, картами та іншими інформаційними матеріалами про об'єкти темного туризму.

- Гіди та екскурсоводи: Підготовка кваліфікованих гідів та екскурсоводів, які можуть надати детальну інформацію про історію та значення об'єктів.

- Мультимедійні та інтерактивні технології: Використання мультимедійних технологій, таких як інтерактивні стенди, віртуальні тури, мобільні додатки з доповненою реальністю, що дозволяють туристам краще зрозуміти історичні події [11].

Забезпечення безпеки

- Регулярний моніторинг та обслуговування: Забезпечення регулярного технічного обслуговування та моніторингу стану об'єктів, особливо в зонах підвищеної радіації або в аварійних будівлях [17].

- Системи оповіщення та безпеки: Встановлення систем оповіщення про небезпеку, забезпечення туристів інструкціями щодо безпеки та надання екстрених контактів.

- Професійний супровід: Залучення професійних супроводжуючих осіб, особливо в небезпечних зонах, таких як Чорнобильська зона відчуження.

Стійкий розвиток та екологічність

- Екологічні ініціативи: Впровадження екологічно дружніх практик, таких як використання відновлюваних джерел енергії, зменшення використання пластику, організація програм з переробки відходів [39].

- Сталий туризм: Забезпечення сталого розвитку туризму, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та зберегти історичну спадщину для майбутніх поколінь.

Отже, вдосконалення туристичної інфраструктури є ключовим завданням для розвитку темного туризму в Україні. Це вимагає комплексного підходу, включаючи покращення транспортної доступності, розбудову місць для проживання та харчування, забезпечення якісного інформаційного супроводу та безпеки туристів. Використання інноваційних технологій та екологічних практик також сприятиме підвищенню привабливості об'єктів темного туризму та забезпеченню сталого розвитку цієї галузі.

3.3. Розробка нових туристичних маршрутів

Розробка нових туристичних маршрутів для темного туризму в Україні може значно підвищити привабливість країни для туристів, зацікавлених у відвідуванні місць з історичним, культурним та трагічним минулим. Ось кілька пропозицій щодо нових туристичних маршрутів, які можна розробити для темного туризму в Україні:

1. Маршрут "Чорнобиль та Прип'ять"

Основні точки маршруту:

- Київ: Початок маршруту з відвідування музею Чорнобиля.
- Чорнобильська зона відчуження: Екскурсія до міста Прип'ять, Чорнобильської АЕС, радіолокаційного комплексу «Дуга».
- Славутич: Місто, побудоване після аварії для працівників ЧАЕС, з його особливою архітектурою та історією.

Особливості:

- Відвідувачам надаються дозиметри для вимірювання рівня радіації.
- Включення екскурсій з професійними гідами.
- Можливість нічного перебування в місті Чорнобиль.

2. Маршрут "Місця пам'яті жертв Голодомору"

Основні точки маршруту:

- Київ: Меморіал жертв Голодомору.
- Полтава: Меморіальні знаки та музеї, присвячені Голодомору.
- Харків: Пам'ятники та музеї, що висвітлюють трагічні події Голодомору.

Особливості:

- Організація тематичних екскурсій та лекцій.
- Відвідування архівів та документальних виставок.
- Інтерактивні виставки та інсталяції.

3. Маршрут "Меморіали Другої світової війни"

Основні точки маршруту:

- Київ: Національний музей історії України у Другій світовій війні.
- Львів: Музей «Тюрма на Лонцького», місця пам'яті жертв нацизму.
- Харків: Меморіал слави в Лісопарку.

Особливості:

- Відвідування місць боїв та окупації.
- Організація історичних реконструкцій та театралізованих екскурсій.
- Включення освітніх програм для молоді.

4. Маршрут "Репресії та ГУЛАГ"

Основні точки маршруту:

- Київ: Биківнянські могили.
- Львів: Музей «Тюрма на Лонцького».
- Одеса: Місця масових розстрілів та таборів.

Особливості:

- Відвідування місць масових поховань та таборів (Додатки Г і Д).
- Організація екскурсій з істориками та свідками подій.
- Документальні виставки та фільми.

5. Маршрут "Катастрофи та аварії"

Основні точки маршруту:

- Київ: Музей техногенних катастроф.
- Кривий Ріг: Кар'єри та місця техногенних катастроф у гірничодобувній промисловості.

- Львівська область: Місця аварій на шахтах та інших промислових об'єктах.

Особливості:

- Екскурсії з експертами в галузі техногенної безпеки.
- Інтерактивні демонстрації та симуляції.
- Освітні програми з техногенної безпеки.

6. Маршрут "Релігійні переслідування та святі місця"

Основні точки маршруту:

- Київ: Музей історії релігії та атеїзму.
- Львів: Місця переслідувань релігійних меншин.
- Одеса: Місця пам'яті єврейських погромів.

Особливості:

- Екскурсії з релігієзнавцями та істориками.
- Відвідування архівів та документальних виставок.
- Організація зустрічей з представниками релігійних громад.

7. Маршрут "Геноцид та етнічні чистки"

Основні точки маршруту:

- Київ: Меморіал жертв Голокосту в Бабиному Яру.
- Львів: Місця пам'яті жертв Голокосту та етнічних чисток.
- Одеса: Меморіал жертв Голокосту.

Особливості:

- Відвідування місць масових поховань.
- Лекції та документальні виставки.
- Організація зустрічей з очевидцями та науковцями.

Отже, розробка нових туристичних маршрутів для темного туризму в Україні сприятиме підвищенню інтересу до історичних та трагічних подій, що відбулися на території країни. Це не лише допоможе привернути туристів, але й сприятиме збереженню історичної пам'яті та підвищенню рівня освіченості громадян. Важливо забезпечити належний рівень безпеки та комфорту для туристів, а також активно використовувати інноваційні технології для підвищення привабливості маршрутів.

3.4. Маркетинг та популяризація темного туризму

Темний туризм в Україні має великий потенціал для залучення як внутрішніх, так і іноземних туристів. Маркетинг та популяризація цього виду туризму потребують комплексного підходу, який включає використання сучасних технологій, соціальних мереж, співпрацю з медіа та туристичними агентствами. Ось кілька ключових стратегій та тактик для маркетингу та популяризації темного туризму в Україні [46].

1. Цифровий маркетинг

Веб-сайти та блоги

- Офіційний туристичний портал: Створення або вдосконалення офіційного туристичного порталу, який містить детальну інформацію про об'єкти темного туризму, маршрути, практичні поради та контактну інформацію.
- Блоги та статті: Залучення відомих блогерів та журналістів до написання статей та блогів про досвід відвідування об'єктів темного туризму в Україні.

Соціальні мережі

- Facebook, Instagram, Twitter: Створення та активне ведення сторінок в популярних соціальних мережах, регулярне публікування постів з фото та відео об'єктів темного туризму, історій відвідувачів та анонсів подій.
- YouTube: Створення відеоконтенту, включаючи віртуальні тури, інтерв'ю з гідами та експертами, документальні відео про історичні події.

Мобільні додатки

- Інтерактивні гіди: Розробка мобільних додатків з інтерактивними гідами, картами, аудіоекскурсіями та доповненою реальністю для полегшення навігації та підвищення залучення туристів [1].
- Доповнена реальність (AR): Використання технологій доповненої реальності для створення інтерактивних елементів, які роблять відвідування об'єктів більш захоплюючим.

2. Співпраця з туристичними агентствами та операторами

- Партнерські програми: Укладання угод з міжнародними та місцевими туристичними агентствами для включення об'єктів темного туризму в їхні тури та програми.

- Промо-тури: Організація промо-турів для представників туристичних агентств, журналістів та блогерів, щоб вони могли ознайомитися з об'єктами темного туризму та поділитися своїми враженнями.

3. Міжнародні виставки та конференції

- Участь у виставках: Участь у міжнародних туристичних виставках, таких як ITB Berlin, WTM London, щоб представити темний туризм в Україні на світовій арені.

- Організація конференцій: Проведення конференцій, семінарів та воркшопів, присвячених темному туризму, для обміну досвідом та підвищення інтересу до цієї теми [39].

4. Залучення медіа та PR-кампанії

- Прес-релізи: Підготовка та розповсюдження прес-релізів про нові маршрути, події та важливі дати, пов'язані з об'єктами темного туризму.

- Інтерв'ю та репортажі: Організація інтерв'ю з істориками, гідами та експертами на національних та міжнародних телеканалах, радіостанціях та у друкованих медіа.

5. Освітні програми та культурні заходи

- Тематичні екскурсії: Організація тематичних екскурсій для школярів, студентів та інших груп, щоб підвищити обізнаність про історичні події та місця.

- Культурні заходи: Проведення виставок, лекцій, кінопоказів та інших заходів, присвячених темам темного туризму, в музеях, бібліотеках та культурних центрах [41].

6. Залучення місцевих громад

- Ініціативи місцевих громад: Підтримка ініціатив місцевих громад з метою створення нових туристичних маршрутів, покращення інфраструктури та проведення місцевих заходів.

- Програми розвитку: Реалізація програм розвитку, що включають навчання місцевих жителів навичкам роботи в туристичній галузі та залучення їх до організації та проведення екскурсій [32].

7. Пакетні тури та спеціальні пропозиції

- Пакетні тури: Розробка спеціальних пакетних турів, що включають відвідування кількох об'єктів темного туризму, проживання, харчування та супровід гідів.

- Знижки та акції: Проведення акцій та надання знижок для груп, сімей та індивідуальних туристів, щоб зробити відвідування об'єктів більш доступним.

Отже, ефективний маркетинг та популяризація темного туризму в Україні потребують комплексного підходу, що включає цифрові технології, співпрацю з туристичними агентствами, участь у міжнародних виставках, активну роботу з медіа та залучення місцевих громад. Використання цих стратегій допоможе підвищити інтерес до об'єктів темного туризму, забезпечити їхню популярність та збільшити потік туристів.

3.5. Етичні та правові аспекти темного туризму

Темний туризм, який зазвичай включає відвідування місць трагічних подій, культурних або природних катастроф, має значний вплив на етичні та правові аспекти. Нижче розглянуті деякі з основних етичних і правових питань, пов'язаних з цією формою туризму:

Етичні аспекти:

Повага до пам'яті та жертв: Важливо пам'ятати, що місця темного туризму часто пов'язані зі стражданням та трагічними подіями. Турбування про відчуття і справжні емоції тих, хто був причетний до цих подій, є надзвичайно важливим.

Повага до місцевих спільнот: Темний туризм може відвідувати місцеві спільноти, які залишилися після трагічних подій. Важливо розуміти та поважати їхню присутність та культурні цінності [3].

Справедливість та представлення історії: Під час розповіді історій та екскурсій важливо забезпечувати справедливе та об'єктивне представлення історичних подій, уникати спотворення чи спрощення ситуації.

Правові аспекти:

Збереження культурних об'єктів: Відвідування пам'яток культури та місць трагічних подій повинно відбуватися з дотриманням всіх правил їх збереження та захисту [35].

Безпека та здоров'я: Організатори туру мають бути відповідальні за безпеку туристів, забезпечуючи їхнє здоров'я та безпеку під час відвідування місць темного туризму.

Використання фото та відео матеріалів: Збирання та використання фото та відео матеріалів під час темного туризму повинно відбуватися з дотриманням відповідних правил щодо захисту особистої приватності та авторських прав.

Легальність та ліцензування: Організатори турів повинні діяти в межах закону та мати всі необхідні ліцензії та дозволи для проведення екскурсій та відвідування об'єктів темного туризму [10].

Отже, етичні та правові аспекти темного туризму в Україні вкрай важливі для збереження культурної спадщини, поваги до жертв та безпеки туристів. Важливо, щоб організатори турів та відвідувачі діяли з урахуванням цих аспектів, зберігаючи історичну і культурну цінність місць, які вони відвідують, та поважаючи права та відчуття місцевих спільнот.

ВИСНОВКИ

Темний туризм в Україні є важливим фактором для розвитку туристичної індустрії та збереження культурної спадщини країни. Проте, успіх цього виду туризму залежить від правильної стратегії маркетингу, забезпечення етичних та правових стандартів і залучення місцевих громад. Нижче подано деякі рекомендації для подальшого розвитку темного туризму в Україні: Розробка чіткої стратегії маркетингу: Важливо створити привабливий бренд для темного туризму в Україні. Це включає використання соціальних медіа, спеціалізованих вебсайтів та інших каналів комунікації для залучення туристів з усього світу. Етичні стандарти: Необхідно забезпечити дотримання етичних стандартів під час організації турів. Це включає повагу до пам'яті жертв трагічних подій та належне інформування туристів про історичний контекст відвідуваних місць. Правові аспекти: Важливо забезпечити, щоб усі туристичні заходи відповідали національному та міжнародному законодавству. Це допоможе уникнути можливих юридичних проблем та забезпечить безпеку як для туристів, так і для місцевих жителів. Залучення місцевих громад: Важливо активно залучати місцеві громади до розвитку темного туризму. Це може включати створення робочих місць, розвиток місцевої інфраструктури та підтримку місцевих підприємств. Інноваційні підходи: Використання новітніх технологій, таких як віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR), може допомогти створити більш інтерактивний та захоплюючий досвід для туристів. Застосування цих рекомендацій може сприяти розвитку темного туризму в Україні, зробивши його не лише привабливим для туристів, але й корисним для збереження історичної пам'яті та економічного розвитку регіонів.

Темний туризм в Україні є важливим фактором для розвитку туристичної індустрії та збереження культурної спадщини країни. Проте, успіх цього виду туризму залежить від правильної стратегії маркетингу, забезпечення етичних та правових стандартів і залучення місцевих громад. Нижче подано деякі рекомендації для подальшого розвитку темного туризму в Україні:

1. Створення інформаційних ресурсів:

Розробка детальних веб-сайтів та мобільних додатків, які надаватимуть інформацію про об'єкти темного туризму, маршрути, послуги та безпеку.

2. Співпраця з місцевими громадами:

Залучення місцевих громад до розвитку темного туризму, надання їм можливості заробітку та збереження культурної спадщини.

3. Маркетинг та PR:

Активне використання цифрових медіа та соціальних мереж для просування темного туризму, організація промо-турів та участь у міжнародних виставках.

4. Етичні та правові стандарти:

Забезпечення дотримання етичних принципів та правових норм під час організації турів, уважне ставлення до пам'яті та культур місцевих спільнот.

5. Освітні програми:

Проведення освітніх заходів для туристів та місцевих мешканців щодо історії, культури та етики темного туризму.

6. Розвиток інфраструктури:

Інвестування у покращення інфраструктури та забезпечення комфорту та безпеки для туристів.

7. Диверсифікація маршрутів:

Розробка нових туристичних маршрутів, які охоплюють різноманітні аспекти темного туризму, від історичних катастроф до культурних пам'яток.

Темний туризм в Україні може стати важливим джерелом доходу для країни, зберегти історичну спадщину та підвищити свідомість про трагічні події минулого. Проте, успіх цього виду туризму залежить від належної стратегії маркетингу, дотримання етичних та правових стандартів і співпраці з місцевими громадами. Здійснення цих рекомендацій сприятиме подальшому розвитку темного туризму в Україні та збереженню культурної спадщини країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення тур продукту: навч. посіб. / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – Вид. 2-ге, перероб. та допов. – Київ: Альтерпрес, 2008. – 230 с. – Серія „Бібліотека професійного менеджера”. – ISBN 966-542-244-8
2. Балченко З. А. Бухгалтерський облік в туризмі і готелях України: навч. посіб. / З. А. Балченко. – Київ: Ліра-К, 2006. – 230 с. – ISBN 966-351-119-2
3. Банько В. Г. Будівлі, споруди та обладнання туристських комплексів: навч. посіб. / В. Г. Банько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ: ДАКОР, 2008. – 328 с. – ISBN 978-966-8379-321
4. Бейдик О.О., Майборода Н.В. Некрополі України: історія, територіальне поширення, функціональна структура, картографування. Часопис картографії. 2008. Вип. 13. С. 77–81.
5. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів: навч. посіб. / Т.В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів: Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8
6. Бугрій О.В. Некропольний туризм та його об'єкти на Україні. Географія та туризм. 2010. Вип. 4. С. 52–62.
7. Дмитрук С. В. Соціально-педагогічні технології в туризмі: навч. посіб. / С. В. Дмитрук, О. Ю. Дмитрук. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 327 с. – ISBN 978-611-01-0350-3.
8. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу: навч. посіб. / Л. П. Дядечко. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 224 с. – ISBN 966-364-389-7.
9. Зеленін С. М. Основи туризму / С. М. Зеленін, В. В. Нікольський. – Київ: Здоров'я, 1975. – 237 с.
10. Іваніна, О. О. Аудит туристичної діяльності: навч. посіб. / О. О. Іваніна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с. – ISBN 966-364-035-9
11. Інформаційні інтернет-ресурси галузей туризму та готельно-ресторанного господарства: інформ.-довід. вид. / [уклад.: Пітин М. П., Антал Л. В.]. – Львів: [б. в.], 2009. – 52 с.
12. Кифяк В. Ф. Географія туризму України: навч. посіб. / Кифяк В. Ф. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 112 с.
13. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги -XXI, 2003. – 300 с. – ISBN 966-8029-31-3.
14. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник / В. К. Кіптенко. – Київ: Знання, 2010. – 502 с. – ISBN 978-966-346-800-6.
15. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – Київ: Знання, 2011. – 334 с. – (Серія "Вища освіта XXI століття"). – ISBN 978-966- 346-730-6.
16. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: навч. посіб. / В. М. Козинець. Київ: Кондор, 2006. – 576 с. – ISBN 966-351-033-1
17. Король С. Я. Бухгалтерський облік у готельному господарстві: навч. посіб. / С. Я. Король. – Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2005. – 354 с. ISBN 966-629-164-9

18. Лук'яненко В. А. Охорона праці в туризмі: конспект лекцій / Лук'яненко В.А. – Київ: [б. в.], 2007. – 230 с. – ISBN 966-7849-20-1
19. Лук'янова Л. Г. Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб. / Л. Г. Лук'янова. – Київ: Вища школа, 2008. – 718 с. – ISBN 978-966-642-359-X
20. Луцький Я. Туризм для всіх / Луцький Я. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1996. – 142 с.
21. Мальська М. П. Планування діяльності туристичних підприємств: навч. посіб. / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун. – Київ: Знання, 2005. – 241 с. – ISBN 966-346-051-2.
22. Мальська, М. П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с. – ISBN 966- 8253-99-X
23. Маркетинг туризму: навч. посіб. / Г. Б. Мунін, З. І. Тимошенко, Є. В. Самарцев, О. А. Змійов. – Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – Ч. 2. – 427 с. – ISBN 966-301-084-3.
24. Масляк, П. О. Країнознавство: підручник / П. О. Масляк. – Київ: Знання, 2007. – 292 с. – ISBN 966-346-199-6
25. Машина, Н. І. Страхування для туристичних підприємств: навч. посіб. / Н. І. Машина. Київ: ЦУЛ, 2006. – 368 с. – ISBN 966-364-331-5
26. Нормативно-правові акти України з питань туризму: зб. законодавчих та нормативних актів / [упоряд. М. І. Камлик]. – Київ: Атіка, 2004. – 462 с. – ISBN 966-326-032-7
27. Організація дозвілля в туристичній індустрії : опорний конспект лекцій / уклад. Н. І. Ведмідь. – Київ: КНТЕУ, 2006. – 40 с.
28. Організація та проведення туризму з початківцями: метод. посіб. / Байцар Ю. І., Бережанський В. О., Любіжанін Ю. Г., Стефанишин Н. І., Стефанишин О. М. – Львів: ЛДУФК, 2008. – 72 с. – ISBN 966-7379-83-9
29. Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року: Указ Президента України від 10. 08. 99 № 973/99 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / за заг. ред. В. К. Федорченка. – Київ, 2002. – С. 26– 29.
30. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / Є.В. Панкова. – Київ: Альтерпрес, 2003. – 352 с. – ISBN 966-542-211-1.
31. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: кол. моногр. / за ред. Волошина І. М. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с. – ISBN 978-617-672-096-6.
32. Про внесення змін до Закону України "Про туризм" щодо надання туристичних послуг: Закон України від 9 лютого 2012 року № 4385-VI // Голос України. – 2012. – 6 бер. – С. 20.
33. Проценко Л.А. Історія Київського некрополя. Київ : Укрбланквидав, 1995. 412 с.
34. Рутинський М. Географія туризму України: навч.-метод. посіб. / М. Й. Рутинський. – Вид. 2-ге, переробл. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2004. – 160 с. – ISBN 966-8568-03-6

- 35.Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні: навч. посіб. / М. Й. Рутинський. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 431 с. – ISBN 966-364-363-3
- 36.Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. посіб. / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – Київ: Знання, 2006. – 271 с. – ISBN 966-346-145-4
- 37.Скопень М. М. Інформаційні системи і технології маркетингу в туризмі: навч. посіб. / М. М. Скопень, М. К. Сукач. – Київ: Каравела, 2010. – 336 с. – ISBN 978-966-2229-06-6
- 38.Скопень, М.М. Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі: навч. посіб. / М. М. Скопень. – Київ: Кондор, 2005. – 302 с. – ISBN 966-7982-64-5
- 39.Стафійчук, В. І. Рекреація: навч. посіб. / В. І. Стафійчук. – Київ: Альтерпрес, 2006. – 264 с. – ISBN 966-542-286-3
- 40.Таран С.В. Сардак С.Е. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи. Економіка та суспільство. 2018. № 19. С. 27–34.
- 41.Уніфіковані технології готельних послуг: навч. посіб. / за ред. В. К. Федорченка, Л. Г. Лук'янова, Т. Т. Дорошенко, І. М. Мініч. – Київ: Вища школа, 2001. – 237 с. – ISBN 966-642-040-6
- 42.Устименко Л. М. Історія туризму: навч. посіб. / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – Київ: Альтерпрес, 2005. – 320 с. – ISBN 966-542-268-5
- 43.Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – Київ: Вища школа, 2002. – 195 с. – ISBN 966-642-103-8
- 44.Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: монографія / В. К. Федорченко. – Київ: Слово, 2004. – 471 с. – ISBN 966-8407-42-3
- 45.Філософія туризму: навч. посіб. / [авт.-розроб. Пазенок В. С., Федорченко В. К., Любимий Я. В. та ін.]. – Київ: Кондор, 2004. – 268 с. – ISBN 966-7982-86-6
- 46.Фоменко, Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. / Н. В. Фоменко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с. – ISBN 966-364-362-5
- 47.Dark destinations. URL: <http://www.dark-tourism.com/index.php/destinations>.
- 48.Lennon J., Foley M. Dark tourism – the attraction of death and disaster. London : Continuum, 2000. 184 p.
- 49.Stone P. Sharpley R. Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective. London, 2008. 243 p.
- 50.Stone P.R. Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary Society: A Theoretical and Empirical Analysis. Preston: University of Central Lancashire, 2010. 497 p.

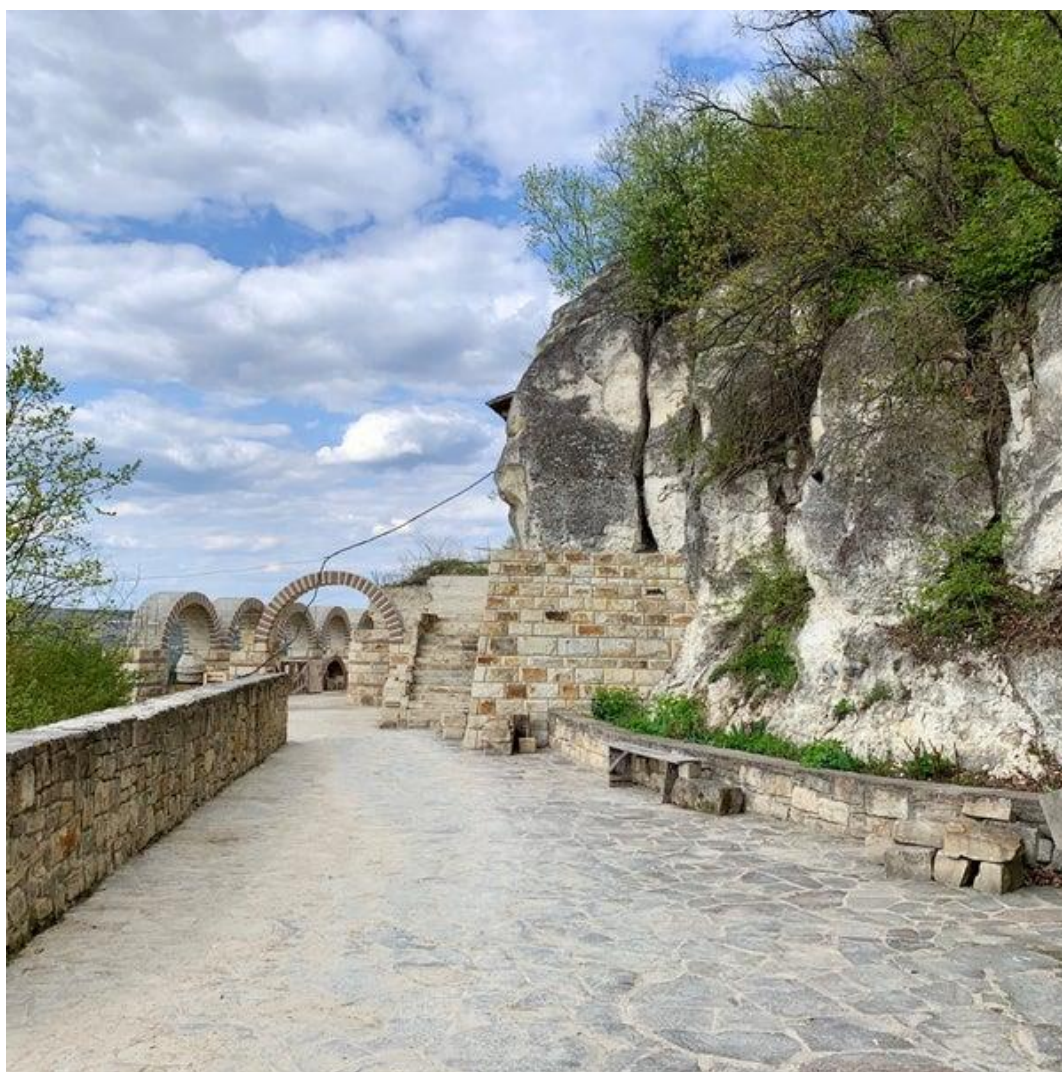
Туристи в зоні відчуження

«Вервольф». м. Вінниця

Меморіал «Бабий яр»

Лядівський скельний монастир.

Катакомби Києво-Печерської Лаври